

IZVOZ JABUKE IZ REPUBLIKE SRBIJE – STANJE I TENDENCIJE¹

*Vlahović Branislav*², *Puškaric Anton*³, *Veličković Stevan*⁴

Rezime

Izvoz jabuke predstavlja značajnu osnovu za povećanje ukupne domaće proizvodnje voća i intenziviranje ove grane poljoprivrede. Prosečan ostvareni izvoz jabuke u periodu od 2006. do 2013. godine, iznosio je 77 hiljada tona, odnosno 35 miliona US dolara sa tendencijom rasta po značajnoj stopi od 18,19% godišnje. Jabuka je vodeća voćna vrsta u izvozu svežeg voća iz Republike Srbije. Izvoz je najvećim delom usmeren u Rusiju (71%), slede Mađarska, Poljska, BiH i Nemačka koje zajedno apsorbuju skoro celokupan izvoz iz Republike Srbije. U istraživanom periodu, Srbija je prosečno uvozila 26 hiljada tona jabuke, što vrednosno iskazano iznosi 9,2 miliona US\$. Uvoz beleži porast po stopi od 12,14% godišnje, odnosno slabijeg je intenziteta od izvoza. Da bi se povećao izvoz, pored rasta domaće proizvodnje, neophodno je i prilagođavanje sortimenta zahtevima inostrane tražnje, kao i povećanje konkurentnosti izvoza uz povećanje kvaliteta jabuke. Primena marketing koncepta preduslov je uspešnog nastupa i pozicioniranja Republike Srbije na međunarodnom tržištu, što će omogućiti i postizanje dobrih ekonomskih rezultata za proizvođače.

Ključne reči: Jabuka, Republika Srbija, izvoz, uvoz, spoljnotrgovinska razmena

1. Uvod

Za Republiku Srbiju jabuka predstavlja značajan izvozni proizvod i bitno utiče na platni bilans zemlje. Izvoz čini zamajac razvoja ukupne domaće voćarske proizvodnje i predstavlja imperativ za razvoj. U radu se analizira izvoz jabuke iz Republike Srbije i bilans spoljnotrgovinske razmene. Cilj rada sastoji se u sagledavanju regionalnih destinacija izvoza, kao i preduzimanje adekvatnih mera za

¹ Rad je deo istraživanja na projektu III - 46006 - Održiva poljoprivreda i ruralni razvoj u funkciji ostvarivanja strateških ciljeva Republike Srbije u okviru dunavskog regiona, finansiranog od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Dr Branislav Vlahović, redovni profesor, Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Trg Dositeja Obradovića 8, 21000 Novi Sad, Srbija, e-mail: vlahovic@polj.uns.ac.rs

³ Dr Anton Puškarić, istraživač saradnik, Institut za Ekonomiku poljoprivrede, Beograd, Vologina 15, tel: +381 11 6 297 28 52, e-mail: anton.puskaric@gmail.com

⁴ Dipl. inž. Stevan Veličković, e-mail: stevchenko@hotmail.com

povećanje izvoza u svetlu postojećih, vrlo složenih, odnosa na međunarodnom tržištu.

2. Izvori podataka i metod rada

U radu su korišćeni heterogeni izvori podataka. Osnovni izvori preuzeti su iz statističke baze podataka Statističkog zavoda Republike Srbije i Međunarodnog trgovinskog centra (*International Trade Centar*), u vremenskom periodu od 2006. do 2013. godine. Istraživanje se zasniva na sekundarnim podacima, odnosno predstavlja obradu raspoloživih podataka uz primenu standardnih statističko-matematičkih metoda. Intenzitet kretanja promena kvantifikovan je izračunavanjem stopa promena primenom funkcija sa najprilagođenijim linijama trenda originalnim podacima. Stabilnost pojava računata je primenom koeficijenta varijacije (CV). Bilans spoljnotrgovinske razmene računat je kao razlika između izvoza i uvoza jabuke. Takođe, korišćeni su i rezultati dosadašnjih istraživanja navedene problematike. Određene pojave prikazane su u vidu tabela i grafikona.

3. Rezultati istraživanja

3.1. Proizvodnja jabuke u Republici Srbiji

U istraživanom periodu, proizvodnja jabuke u Republici Srbiji odvijala se na 40 hiljada hektara, odnosno 15,9 miliona rodnih stabala. Prosečan prinos po stablu iznosio je 15,5 kilograma i značajno zaostaje za vodećim evropskim zemljama. Može se očekivati da će se podizanjem visko-intenzivnih zasada i uz primenu pravilne agrotehnike isti značajno povećati. U strukturi proizvodnje voća jabuka se nalazi na drugom mestu (iza šljive). U istraživanom periodu (2006-2013), proizvodnja jabuke u Srbiji prosečno je iznosila 252 hiljade tona, što iskazano po stanovniku iznosi 35 kilograma. Proizvodnja ispoljava pozitivan trend kretanja po prosečnoj stopi od 4,75% godišnje. U strukturi evropske proizvodnje jabuke Republika Srbija učestvuje sa 1,2% (FAO, 2013). Rekordna proizvodnja ostvarena je u 2013. godine u količini od 332 hiljade tona. Zbog izrazito sušne 2012. godine ostvarena je najniža proizvodnja od 179 hiljada tona.

Tabela 1. Proizvodnja jabuke u Republici Srbiji (2006-2013)

Table 1. Production of apple in the Republic of Serbia (2006-2013)

Region	Proizvodnja (t)	Struktura (%)	Stopa promene (%)
-Centralna Srbija	150	59,5	2,22
-Vojvodina	102	40,5	7,99
<i>Republika Srbija</i>	<i>252</i>	<i>100</i>	<i>4,75</i>

Izvor: <http://webrzs.stat.gov.rs>

I pored odličnih agroekoloških uslova, proizvodnja jabuke nije razvijena u dovoljnoj meri. Osnovna ograničenja koja sputavaju intenzifikaciju proizvodnje jabuke u Republici su sledeće:

⇒ Površine pod zasadima su usitnjene. Veliki broj stabala još uvek se gaji na okućnicama (iz hobija) uz ostvarenje relativno niskih prinosa,

- ⇒ Značajan deo proizvodnih zasada je zastareo i amortizovan, sa nepovoljnom sortnom strukturom,
- ⇒ Visoka investiciona ulaganja po jedinici proizvodne površine, posebno u slučaju kad se od podizanja zasada ide na primenu sofisticiranih agrotehničkih rešenja,
- ⇒ Visoke cene inputa u proizvodnji,
- ⇒ Konstantan nedostatak sezonske radne snage, zastarelost korišćene mehanizacije, uz još uvek dosta manuelnih operacija,
- ⇒ Često niske otkupne cene jabuke, te nemogućnost plasmana celokupno proizvedenih količina,
- ⇒ Nestabilnost prinosa po jedinici proizvodne površine, usled izražene zavisnosti od vremenskih uslova (nedostatak sistema za navodnjavanje, odbrane od grada...) i druga ograničenja.

Uprkos navedenim ograničenjima, u Srbiji je tokom poslednje decenije podignuto nekoliko većih, savremeno projektovanih plantažnih kompleksa, u kojima se primenjuju aktuelna tehnološka rešenja uzgoja novih, rodnijih sorti jabuke (*Jeločnik, Ivanović, Subić, 2011*). Takođe, postoje pozitivni primeri savremenog načina proizvodnje koji otvaraju velike mogućnosti izvoza, kao i uvođenje određenih sorti koje se proizvode u svega nekoliko zemalja sveta (sorte Gala, Modi i dr.).

Proizvodnju jabuke u Srbiji karakteriše zastareli sortiment. U odsustvu zvanične statistike gruba procena jeste da su u zasadima najviše zastupljene sorte *Ajdared* (40%), grupa *Zlatni delišes* (20%), *Greni smit* (10%), grupa *Jonagold* (10%), grupa *Crveni delišes* (5%). Preostali udeo popunjavaju sorte koje polako izlaze iz proizvodnje (*Mucu, Gloster, Čadel, Melroze* i dr.) i one koje se uvode u nove zasade (*Breburn, Gala, Fudži* i dr.). Novi zasadi podižu se i savremenim klonovima starih sorti - *Reinders, Wilton's Red Jonaprince, Superchief, Gala Schniga* (*Nikolić i sar. 2012*). U poslednjih nekoliko godina dolazi do izmena u sortimentu, tako da *Ajdared* polako gubi primat i biva zamenjena nekim novim sortama i klonovima koji pripadaju grupi jesenjih sorti sa ranijim periodom sazrevanja, čime je proširen period berbe jabuke (*Đurić, Đurić Dragana 2009*).

Regionalno posmatrano, veća proizvodnja ostvarena je u regionu Centralne Srbije, u količini od 150 hiljada tona, što čini 59,5% ukupne domaće proizvodnje. Proizvodnja u ovom regionu bila je dosta ujednačena, sa neznatnim odstupanjima, o čemu govori stabilan koeficijent varijacije od 0,16%. Ostvareno je povećanje proizvodnje po stopi od 2,22% godišnje. Region AP Vojvodine učestvovao je u proizvodnji sa 102 hiljade tona, što iznosi 40,5% ukupne proizvodnje Republike Srbije. Iako je proizvodnja manja nego u regionu Centralne Srbije, region Vojvodine ostvaruje intenzivniji rast proizvodnje od gotovo 8%, što pokazuje da se proizvodnja u ovom delu Srbije kreće u značajnom pozitivnom smeru. Posle raspada velikih agroindustrijskih sistema, nosioci proizvodnje u Republici Srbiji postaju individualna poljoprivredna domaćinstva, koja se sve češće udružuju u kooperative. Novi savremeni zasadi opremljeni su antifrost sistemima (sistem protiv izmrzavanja), sistemom za navodnjavanje, fertigacionim sistemom (sistemom za prihranu), kao i

sistemom protivgradne zaštite. Najveći deo proizvodnje odvija se po GlobalGap sistemu, što obezbeđuje visoki kvalitet plodova i predstavlja preduslov izvoza.

Tržište jabuke u Srbiji je različito zavisno od regiona gajenja. U Vojvodini u kojoj se proizvodi 40% jabuke proizvodnja je zasnovana na intenzivom gajenju u okviru porodičnih komercijalnih gazdinstava. Najveći deo voćara u Vojvodini ima preko 10 hektara pod jabukom. Napredni voćari su se od 2005. godine udružili u kooperative, kako bi bili podobni za dobijanje investicionih sredstava za izgradnju ULO hladnjača. Koncentrisanje prodaje na ovaj način dovelo je trgovce iz Rusije. Od 2005. godine Rusija postaje glavno izvozno tržište jabuke iz Vojvodine. Nekoliko kompanija, takođe je, u Vojvodini investiralo u moderne zasade jabuke i ovaj trend se nastavlja. Drugi voćarski region, koji je veoma značajan, jeste u Grockoj i Smederevu, ali profesionalnih voćara ima i u Topoli i Čačku i oni imaju sličan način prodaje. Površine u posedu voćara u ovim krajevima manje su od onih u Vojvodini (2 do 10 hektara) a prodaja se obavlja na kvantaškoj pijaci u Beogradu ili na lokalnim pijacama ili preko otkupljiivača (*Živkov i sar. 2010*).

Ukoliko proizvođači u Srbiji u narednom periodu žele da budu konkurentni kako na domaćem, tako i na inostranom tržištu, potrebno je uraditi sledeće (*Maksimović, 2009*):

- ⇒ Intenzivirati proizvodnju,
- ⇒ Primeniti integralni koncept proizvodnje,
- ⇒ Poboľjšati sortiment novim savremenim sortama,
- ⇒ Koristiti savremeni način čuvanja jabuke (savremene hladnjače sa niskim procentom kiseonika - ULO). Ona omogućava da se rod jabuke u komorama čuva čak od 250 do 300 dana.
- ⇒ Koristiti savremenu ambalažu i sl.

Ukoliko proizvođači jabuke budu sledili navedene preporuke, uz prisutne trendove u proizvodnji, u narednom periodu može se očekivati povećanje proizvodnje jabuke u Srbiji odnosno povećanje izvoznog potencijala.

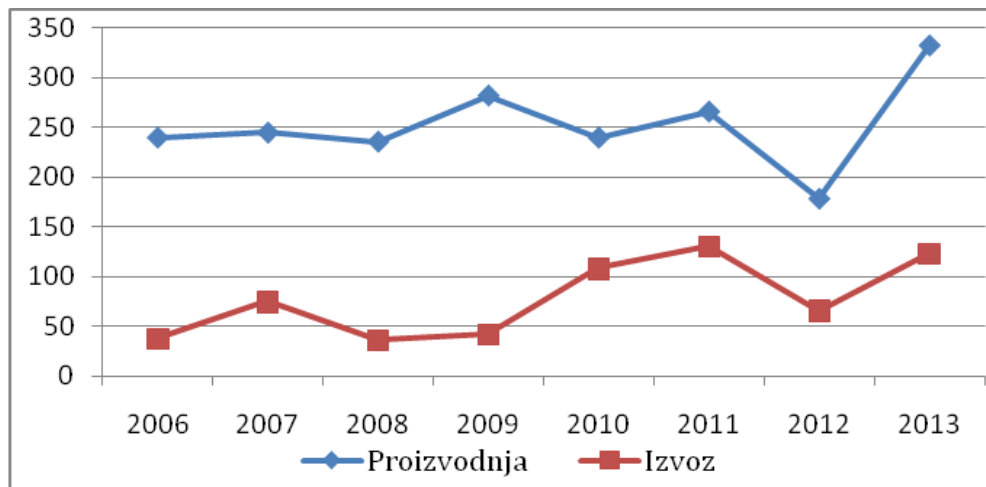
3.2. Izvoz jabuke iz Republike Srbije

U analiziranom vremenskom periodu Srbija je prosečno izvozila 77 hiljada tona, što vrednosno iznosi 35 miliona US\$. Evidentno je da izvoz ispoljava trend značajnog porasta po stopi od 18,19% godišnje. Izvoz je značajno oscilirao kretajući se od 36 hiljada tona (2008) do 130 hiljada tona (2013). Može se uočiti da izvoz ima visok interval varijacije. To ukazuje da je poslednjih godina došlo do značajnog povećanja u izvozu, pre svega, zbog stupanja u rod visokointenzivnih zasada koji su podignuti pre tri do pet godina.

U odnosu na ukupnu proizvodnju, u izvoz dospeva skoro trećina (30,6%) ostvarene domaće proizvodnje, što govori da je proizvodnja značajno izvozno orijentisana. I pored nesporno ostvarenih dobrih izvoznih rezultata, može se konstatovati da je isti, još uvek, nedovoljno organizovan, često se odvija stihijski, bez jasno definisanog

plana i dobro isplaniranog marketinškog pristupa. U strukturi svetskog izvoza Srbija ima skromno učešće od 0,74% (FAO, 2013).

Izvoz jabuke usmeren je u 17 zemalja sveta. Srbija najviše izvozi u Rusiju, koja apsorbuje skoro tri četvrtine (71,36%) ukupnog izvoza jabuke (tabela 2). Privrednu saradnju dve zemlje karakteriše međusobna bescarinska trgovina za oko 99% roba iz Carinske nomenklature prema Sporazumu o slobodnoj trgovini iz 2000. godine koji je protokolom proširen 2012. godine.

Grafikon 1: Odnos proizvodnje i izvoza jabuke u Srbiji (2006-2013)

Chart 1: Ratio of production and export of apple in Serbia (2006-2013)

Izvor: Obračun na bazi FAO i ITC

I pored značajnog izvoza postoje određeni ograničavajući činioci većeg izvoza. To, pre svega, jeste nivo proizvodnje koji mogu da ostvare privredni subjekti u Srbiji. Međutim, jedno od ključnih ograničenja koje ima dugoročni negativni efekat na izvoz Srbije jesu visoki troškovi transporta. Ulazak Rusije u Svetsku trgovinsku organizaciju (STO) smanjiće značaj Sporazuma o slobodnoj trgovini Srbije i Rusije, jer će prosečna carina Rusije za druge zemlje pasti sa 10% na 7,8% što u praksi znači da će proizvodi koje se izvoze iz Srbije na rusko tržište, biti izloženi većoj cenovnoj konkurenciji od strane proizvoda koje se na isto tržište uvoze iz drugih zemalja potpisnica STO. Kao primer za ilustraciju može da posluži sveža jabuka, na koju je ulaskom Rusije u STO snižena carina na uvoz iz zemalja članica STO sa 0,1 evra po kilogramu na 0,06 evra odmah po stupanju u članstvo, a do 2017. godine carina će biti dodatno snižena na 0,03 evra. Ovu činjenicu svakako će iskoristiti najveći svetski proizvođači jabuke: Kina, Francuska i Čile i cenovnom konkurentnošću značajno uticati na obim izvoza srpskih jabuka na tržište Rusije (<http://www.emins.org/>).

Ruski trgovinski lanac “Diksi” uvozi značajne količine voća iz Srbije, a prednjači jabuka. Promet pomenutog uvoznika, trećeg po veličini trgovinskog lanca u Rusiji, koji ima više od dve hiljade maloprodajnih objekata širom zemlje, dostiže sedam milijardi dolara, u čemu promet voća i povrća učestvuje sa 15%

(<http://www.novosti.rs/>). Najveći izvoznici jabuke iz Srbije su: *Delta agrar, Freš market, Medžik friuts, Agroprom, Južni Banat* i dr.

Izvoz mora zadovoljavati ruske standarde za uvoz svežeg voća. Gost-R predstavlja sertifikat koji je preduslov za nesmetan prelaz granice i pristup ruskom tržištu. Sertifikat može biti dodeljen bilo kom proizvođaču, uz obaveznu inspekciju, odnosno kontrolu proizvodnog procesa, higijenskih uslova i laboratorijsko ispitivanje proizvoda. Gost-R sertifikacija, između ostalog, odnosi se na aktivnosti primarne poljoprivredne proizvodnje kao i prerađivačku industriju, čime su obuhvaćene aktivnosti rukovanja sirovinama, prerade i pakovanje proizvoda. Prednosti Gost-R sertifikata su sledeće: usaglašenost proizvoda sa ruskim normama, pristup ruskom tržištu, promocija proizvoda, olakšano dobijanje drugih potrebnih sertifikata, olakšavanje i pojednostavljivanje carinske procedure, pojačavanje bezbednosti proizvoda (www.poljostandardi.com).

Tabela 2: Izvoz jabuke iz Republike Srbije (2006-2013)

Table 2: Export of apple from the Republic of Serbia (2006-2013)

Država	Količina (t)	Struktura (%)	CV(%)	Stopa promene (%)
⇒ Rusija	55.001	71,36	52,19	16,80
⇒ Mađarska	8.175	10,61	119,38	35,72
⇒ Poljska	2.829	3,67	241,42	-
⇒ BiH	2.596	3,37	70,43	-19,87
⇒ Nemačka	2.426	3,15	145,27	35,87
⇒ Ostale zemlje	6.039	7,84	-	-
<i>Ukupno</i>	<i>77.066</i>	<i>100</i>	<i>50,52</i>	<i>18,19</i>

Izvor: <http://www.intracen.org/>

Pored Rusije, značajna izvozna tržišta iz Srbije su Mađarska, Poljska, Bosna i Hercegovina i Nemačka koje zajedno apsorbuju 28,64% ukupnog izvoza. Evidentno je da su u izvozu prisutna značajna kolebanja i oscilacije, često se dešava da jedne godine Srbija izveze u određenu zemlju značajne količine, da bi već u sledećoj godini izvoz bio zanemarljiv.

Jedan od problema jeste što su postojeći kapaciteti za čuvanje jabuke neodgovarajući sa zastarelim načinom čuvanja i bez klimatizacije, pa se javljaju značajni gubici. Od 180 hladnjača koliko ih je u Srbiji, mali broj ima moderne uslove skladištenja sa ULO (*Ultra low oxygen*) tehnologijom. Jedan deo preradnih kapaciteta još uvek nema implementirane sisteme kvaliteta. Kada je reč o pakovanju, tu se pre svega, misli na osavremenjavanje ambalaže za pakovanje i transport, kao i uvođenje moderne tehnike za klasiranje i kalibriranje jabuke. Klasiranje i pakovanje svežeg voća je još uvek slabo zastupljeno, pogotovo kad je reč o malim pakovanjima (<http://www.tehnologijahrane.com>).

U poslednjih deset godina, izvoz jabuke jedna je od svetlijih tačaka u spoljnotrgovinskoj razmeni sa svetom. Jabuka je izvozna šansa, a država odgovarajućim merama agrarne politike treba da stimuliše nove koncepte proizvodnje voća. Međunarodno tržište će u najskorije vreme postaviti takve barijere pred naše proizvođače voća, da

će samo oni koji se pridržavaju principa integralne proizvodnje moći da se pojave na tom tržištu. Zato se proizvodnja jabuke brzo i efikasno mora preusmeriti ka proizvodnji zdravstveno bezbednih plodova visokog kvaliteta (*Keserović, Magazin, 2012*).

Na ovakvo stanje u izvozu jabuke uticali su mnogi faktori, pre svega, količina i kvaliteta plodova jabuke, hroničan nedostatak novčanih sredstava, kao i neorganizovan otkup. Da bi se ostvarili bolji izvozni rezultati u narednom periodu i smanjila prisutna kolebanja, potrebni su stabilni uslovi privređivanja, što bi svakako unapredilo postojeće izvozne potencijale Srbije. Tržišta na koja se izvoz realizuje su znatno različita po svojim: prirodnim uslovima, društveno-ekonomskom uređenju, geografskom položaju, stepenu privrednog razvoja, visini nacionalnog dohotka i sl. Zbog toga je na tim tržištima neophodno nastupati shodno tim specifičnostima u smislu marketinškog nastupa (*Maksimović, 2009*). Za poboljšanje izvozne aktivnosti i obezbeđenje izvozne konkurentnosti srpske jabuke, potrebno je obezbediti:

- ✓ Kvalitetan plod koji se dobija podizanjem zasada sorti sa kvalitetnim osobinama (Gala, Pink Lejdi, Breburn, Fudži i sl.) kao i uvođenje njihovih klonova,
- ✓ Izgradnju novih i adaptaciju starih kapaciteta hladnjača sa kontrolisanom atmosferom, bilo da se radi o ULO (sa niskim sadržajem kiseonika), ULE (niski sadržaj etilena) ili RAPID CA (brzo uspostavljanje kontrolisane atmosfere),
- ✓ Formiranje prepoznatljive marke proizvoda (npr. *Apples from Serbia*),
- ✓ Redefinisanje mera agrarne politike,
- ✓ Stimulisanje izvoza (do ulaska Srbije u STO),
- ✓ Primena marketing koncepta, sa optimalnim kombinovanjem instrumenata marketing miksa (proizvod, cena, distribucija i promocija).

Neophodno je da se proizvođači udruže i tako obezbede veći obim i kontinuiranost proizvodnje, koristeći sličnu tehnologiju proizvodnje. Ovo je neophodno jer usitnjena proizvodnja ne može da obezbedi velike količine proizvoda što predstavlja ograničavajući uslov izvoza. Može se zaključiti da udruživanje predstavlja jedan od imperativa razvoja proizvodnje jabuke u Republici Srbiji sa ciljem smanjenja troškova proizvodnje, bolje iskorišćenosti kapaciteta i efikasnijeg nastupa na međunarodnom tržištu.

Za izvozno orijentisanu proizvodnju potrebno je da postoji značajna i stabilna sirovinaska baza, odnosno proizvodnja kvalitetne jabuke. Neophodno je iznalaziti nova rešenja u tehnologiji i primeniti savremene standarde u proizvodnji i preradi. Jedno od osnovnih opredeljenja izvoza iz Srbije jeste stalno unapređenje kvaliteta. Da bi se povećala konkurentnost na međunarodnom tržištu treba je graditi na kvalitetu, a ne na ceni. Za kupce je danas sve više važan kvalitet i zadovoljstvo koje će on imati u potrošnji. Neophodno je da se proizvod mora prilagoditi uslovima definisanog tržišta, odnosno željama, zahtevima, potrebama i navikama potrošača (*Vlahović, Elenov, Milić, 2013.*).

Evropska unija je jednostrano liberalizovala uvoz robe iz Srbije 2000. godine, dok je Srbija postepenu liberalizaciju uvoza robe iz EU završila 2014. godine. Prosečna

carinska zaštita na uvoz robe iz EU do članstva Srbije u EU iznosi 0,99%, dok je uvoz za 95,1% proizvoda u okviru Carinske tarife u potpunosti liberalizovan. Potpuna liberalizacija nije predviđena za strateške poljoprivredne proizvode koji će zadržati carinsku zaštitu do momenta ulaska u članstvo EU - gde spada i jabuka. Na izvoz jabuke iz Srbije u EU, na koje se do sada plaćala i carina i prelevman, odlučeno je da se ne plaća *ad valorem carina, već samo prelevman*. Pored stvaranja zone slobodne trgovine, Srbija je potpisivanjem SSP preuzela i obavezu da usklađuje svoje zakonodavstvo sa pravnim tekovinama Evropske Unije. Nastavljajući ranije poslove u ovoj oblasti, Vlada Srbije je 31. jula 2014. godine usvojila revidirani Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina EU (NPAA) kojim su definisane mere i aktivnosti u periodu od 2014. do 2018. godine, kojima će se nastaviti proces usklađivanja domaćeg zakonodavstva sa istim u Evropskoj uniji, a time i stvaranje predvidivog i stabilnog zakonodavnog okvira prvenstveno za građane Srbije, ali i za sve zainteresovane investitore koji bi da ulože svoje znanje i sredstva u razvoj Srbije (<http://www.seio.gov.rs/>).

3.3. Uvoz jabuke u Republiku Srbiju

U istraživanom periodu, Srbija je prosečno godišnje uvozila 26 hiljada tona jabuke, što vrednosno iskazano iznosi 9,2 miliona US\$. Prosečna uvozna cena, preračunata po kilogramu, iznosila je 2,83 US\$ što ukazuje da je uvozna cena jabuke znatno veća od izvozne. Uvoz beleži porast po značajnoj stopi od 12,14% godišnje, ali je slabijeg intenziteta od izvoza. Jabuka se u Srbiju uvozi iz 22 zemlje, a najviše iz Republike Makedonije (74,47%), a najzastupljenije sorte uvozu iz ove zemlje su Ajdared, Mucu, Crveni i Zlatni Delišeš, Granny Smith i dr. Slede Italija (8,5%), BiH (8,04%), Slovenija (1,93%) i Austrija (1,35%). Navedene zemlje sačinjavaju 94,35% ukupnog uvoza. Značajno manje količine uvoze se iz Nemačke, Holandije, Grčke, Poljske, Francuske, Španije i Brazila.

Tabela 3: Uvoz jabuke u Republiku Srbiju (2006-2013)

Table 3: Import of apple in the Republic of Serbia (2006-2013)

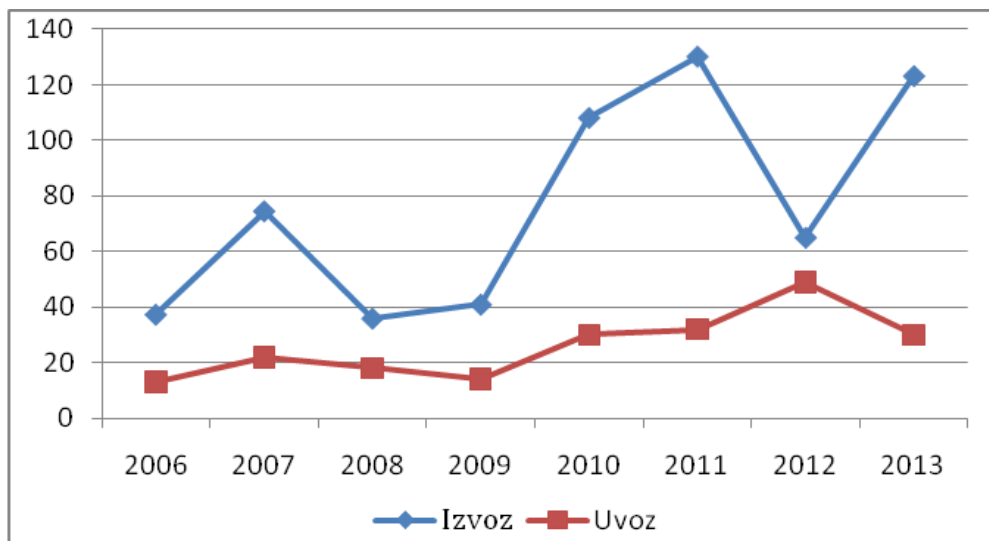
Država	Količina (t)	Struktura (%)	CV(%)	Stopa promene (%)
⇒ R. Makedonija	19.440	74,47	47,83	11,21
⇒ Italija	2.233	8,55	41,77	12,93
⇒ BiH	2.099	8,04	78,02	20,17
⇒ Slovenija	505	1,93	39,98	-15,32
⇒ Austrija	353	1,35	102,13	25,76
⇒ Ostale zemlje	1.370	5,66	-	-
<i>Ukupno</i>	<i>26.000</i>	<i>100</i>	<i>45,64</i>	<i>12,14</i>

Izvor: <http://www.intracen.org/>

Kod uvoza jabuke prisutna su značajna odstupanja tokom istraživanog perioda. Najveća količina uvoza zabeležena je u 2012. godini (48 hiljada tona), kada je zbog suše rod jabuke u Srbiji gotovo prepolovljen, pa se moralo intervenisati povećanjem uvoza.

3.4. Bilans spoljnotrgovinske razmene jabuke

U istraživanom vremenskom periodu Republika Srbija ostvarila je pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene jabuke (grafikon 2). Izvoz je bio veći u odnosu na uvoz, a bilans je prosečno iznosio 51.066 tona.

Grafikon 2: Bilans spoljnotrgovinske razmene jabuke Republike Srbije
Chart 2: Foreign trade exchange balance of apple of the Republic of Serbia

Postojanje izvozne tražnje treba da bude značajna motivacija domaćih proizvođača da povećaju svoju proizvodnju i izvoz jabuke na međunarodno tržište. Kada je reč o spoljnotrgovinskoj razmeni, potrebno je naglasiti da značajan udeo imaju sporazumi o privrednoj saradnji u regionu Jugoistočne Evrope o slobodnoj trgovini, potpisani 2001. godine u Briselu, u okviru pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope (Albanija, Bugarska, BiH, R. Makedonija, Moldavija, tadašnja SCG, Rumunija i Hrvatska).

Takođe, decembra 2006. godine potpisan je jedinstveni multilateralni sporazum o slobodnoj trgovini zemalja Jugoistočne Evrope – CEFTA u Bukureštu. Njegova ratifikacija završena je 2007 godine, kada je pomenuti region postao zona slobodne trgovine, što svakako ima veliki uticaj na spoljnotrgovinsku razmenu u regionu. Za poljoprivredne proizvode daju se liste proizvoda kojima će se smanjivati ili ukidati carina u određenom periodu, dok su ostali proizvodi u režimu carine.

4. Zaključak

Prosečna godišnja proizvodnja jabuke u Republici Srbiji iznosila je 252 hiljade tona i ostvaruje tendenciju umerenog rasta po stopi od 4,75% na godišnjem nivou. Prosečan izvoz u posmatranom period je iznosio 77 hiljada tona i praćen je velikim oscilacijama, zbog delovanja čitavog niza faktora: neorganizovanost proizvođača, usitnjenost proizvodnje, nedostatak obrtnih sredstava i sl. koji je i uprkos tome zabeležio rast po stopi od 18,19%. Izvoz jabuke usmeren je u 17 zemalja sveta. Srbija najviše izvozi u Rusiju, koja apsorbuje skoro tri četvrtine (71,36%) ukupnog izvoza

jabuke. Rusija predstavlja i najvećeg svetskog uvoznika jabuke u količini od preko 1,5 miliona tona. Privrednu saradnju karakteriše međusobna bescarinska trgovina za oko 99% roba iz Carinske nomenklature prema Sporazumu o slobodnoj trgovini iz 2000. godine koji je protokolom proširen 2012. godine. Značajniji izvoz usmeren je i ka Mađarskoj, Poljskoj, Bosni i Hercegovini i Nemačkoj.

Uvoz je daleko skromniji od izvoza, prosečno je iznosio 26 hiljada tona. Isti beleži rast ali znatno umerenijim intenzitetom od izvoza. Na rast uvoza uticali su brojni faktori: obim domaće proizvodnje, koji je naročito bio mali u 2012. godini, ponuda različitih sorti, uvoz industrijske jabuke za preradu i sl. U istraživanom vremenskom periodu Republika Srbija ostvarila je pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene jabuke koji je prosečno iznosio 51 hiljadu tona.

Da bi se povećao izvoz neophodno je povećati domaću proizvodnju, ozbiljnije uvesti koncept integralne proizvodnje, prilagoditi sortiment izvoznog tražnji, povećati konkurentnost izvoza uz stalno podizanje kvaliteta proizvoda. Samo visoki kvalitet može biti garancija uspešnog nastupa i pozicioniranja Republike Srbije na svetskom tržištu, što treba da omogući i postizanje dobrih ekonomskih efekata za proizvođače. Neophodno je da se proizvod prilagodi definisanom tržištu, odnosno željama, zahtevima, potrebama i navikama potrošača.

5. Literatura

1. Đurić, D., Đurić, Dragana (2009): Analiza konkurentnosti voća i voćnih preradevina u svetlu spoljnotrgovinske razmene privrede Srbije, Škola biznisa, visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, 34-38.
2. Nikolić, D., Keserović Z., Magazin, N., Paunović, Svetlana, Miletić, R., Nikolić, M., Milivojević, Jasminka (2012): Stanje i perspektiva razvoja voćarstva u Srbiji, Kongres voćara i vinogradara sa međunarodnim učešćem, Vrnjačka Banja, 3-22.
3. Živkov i sar. (2010): Efekti liberalizacije carina na poljoprivredu Republike Srbije – sporazum o stabilizaciji i asocijaciji, pristupanje STO, bilateralni sporazumi sa Turskom i Belorusijom, USAID Agrobiznis projekat.
4. Jeločnik, M., Ivanović, Lana, Subić, J., (2011): analiza pokrića varijabilnih troškova u proizvodnji jabuke, Škola biznisa, broj 2, Novi Sad.
5. Maksimović, Branka (2009): Tržište jabuke u svetu i Republici Srbiji, Monografija, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd.
6. Keserović, Z. Magazin, N (2012): Voćarstvo Srbije – stanje i perspektive. Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.
7. Vlahović, B., Elenov, R., Milić, D.,: (2013): Export of fruit and fruit products from the Republic of Serbia, Zbornik radova: International simposium for agriculture and food, Skopje, Republika Makedonija, 1048-1056.

Internet sajтови:

<http://www.poljostandardi.com> [pristupljeno: januar 2015].

<http://www.fao.org/statistics/en/> [pristupljeno: januar 2015].

<http://www.tehnologijahrane.com> [pristupljeno: januar 2015].

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/ekonomija/aktuelno.239.html:506453-Jabukama-specijalni-tretman-za-izvoz-u-Rusiju> [pristupljeno: januar 2015]

<http://www.seio.gov.rs/vesti.145.html?newsid=1786> [pristupljeno: januar 2015]

http://www.emins.org/uploads/useruploads/forum-it/121228_izvestaj.pdf [pristupljeno: januar 2015]

<http://www.intracen.org/> [pristupljeno: januar 2015].

<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=138> [pristupljeno: januar 2015].

APPLE EXPORT FROM THE REPUBLIC OF SERBIA – STATUS AND TRENDS

*Vlahović Branislav*¹, *Puškarić Anton*², *Veličković Stevan*³

Summary

The export of apples is a significant basis for an increase of total domestic production of fruits and intensification of this branch of agriculture. Average apple export in the period 2006-2013 amounted to 77 thousand tons, i.e. 35 million US dollars with the tendency of growth by a significant rate of 18.18% annually. The apple is a leading fruit sort in export of fresh fruits from the Republic of Serbia. Its export has been mostly directed at Russia (71%), then Hungary, Poland, B&H and Germany, which together absorb almost the entire apple export from the Republic of Serbia. In the researched period, Serbia imported approximately 26 thousand tons of apples, which, numerically expressed, makes 9.2 million US\$. Import records grow by a significant annual rate of 12.14%, which means import is of lower intensity than export. In order to increase export, besides the local production growth, the assortment should be adjusted to the requirements of foreign demand. In addition, the export competitiveness and apple quality should be increased too. The use of a marketing concept is a precondition of successful performance and positioning of the Republic of Serbia on the international market, which will also lead to the achievement of good economic effects by producers.

Key words: Apple, Republic of Serbia, export, import, foreign trade exchange

Primljen/Received: 25.05.2015.

Prihvaćen/Accepted: 10.03.2015.

¹ Branislav Vlahović, PhD, Professor, Faculty of Agriculture, University of Novi Sad, Dositeja Obradovića Sq. 8, Novi Sad, Serbia, tel: +381 21 485 35 00, e-mail: vlahovic@polj.uns.ac.rs

² Anton Puškarić, PhD, Research Associate, Institute of Agricultural Economics, Volgina 15, Belgrade, Serbia, tel: +381 11 6 297 28 52, e-mail: anton.puskaric@gmail.com

³ Stevan Veličković, BEng, e-mail: stevchenko@hotmail.com